

Hubert
Wolf

Calibát

PROSTOR

Hubert Wolf
Celibát

PROSTOR

Hubert
Wolf

Celibát

přeložila
Daniela Petříčková

Originally published under the title
Zölibat. 16 Thesen

© Verlag C.H.Beck oHG, München 2019
Czech edition © PROSTOR, 2020
Translation © Daniela Petříčková, 2020

ISBN 978-80-7260-462-3

Knihu finančně podpořilo
Ministerstvo kultury České republiky

OBSAH

1. Tabu padlo

Nedostatek kněží a obvinění ze zneužívání
nutí Vatikán začít mluvit o celibátu. / 11

2. Petrova tchyně

Celibát nelze odůvodnit odkazem na Bibli,
protože v Novém zákoně samozřejmě
existují ženatí biskupové, kněží i jáhni. / 18

3. Celibát není vždycky celibát

V různých dobách se celibátem rozumělo
často něco odlišného, předpisy bylo
třeba stále obnovovat, měnit
a prosazovat proti velkému odporu. / 28

4. Předkřesťanské zdroje

Představa kultické čistoty kněze pochází
z židovského a pohanského starověku
a dnešní době neodpovídá. / 40

5. Ježíš nebyl žádný stoik

Ideál asketického kněze vychází
z antických představ filozofického života
a není v souladu s Ježíšovým příkladem. / 49

6. Ekonomické kořeny

Svobodný stav byl ve středověku a raném
novověku zárukou, že duchovní nebudou
mocht odkázat církevní statky, jimiž
disponovali, svým dětem. / 58

- 7. V náboženském sporu se odkrývají karty**
Celibát umožnil katolíkům ve století války konfesí vymezit se vůči protestantům. / 65
- 8. I kněží mají lidská práva**
Kritika celibátu coby útoku na přirozenost radikalizovala od osvícenství jeho zastánce. / 75
- 9. Skok do jiných sfér**
Protože jiná zdůvodnění už netáhla, pozvedl Pavel VI. celibát do spirituální roviny. / 86
- 10. Jde to i bez celibátu**
Ve východních katolických církvích jsou ženatí katoličtí kněží samozřejmostí. / 92
- 11. Stále více výjimek**
Evangeličtí a anglikánští faráři, kteří konvertovali ke katolicismu, přijali s papežskou dispenzí kněžské svěcení. / 101
- 12. Nově k sexualitě**
Od druhého vatikánského koncilu je manželství považováno za obraz svazku Krista s jeho církví a nemůže být překážkou kněžské služby. / 110
- 13. Nejde o dogma**
Učení katolické církve umožňuje celibát kdykoli zrušit. / 116

14. Nebezpečný slib

Závazek žít bez manželství představuje rizikový faktor s ohledem na sexuální zneužívání, jehož se kněží dopouštějí. / 124

15. Zvážit, co je lepší

Je-li církev postavena před rozhodnutí, zda zvolit nedostatek kněží, či zachovat celibát, musí se v zájmu eucharistie, této nutné podmínky spásy, rozhodnout proti celibátu, jenž touto podmínkou není. / 138

16. Starý systém končí

Odstranění celibátu jakožto mocenského nástroje se musí stát součástí zásadní reformy hierarchického klerikálního systému. / 145

Poznámky / 153

Doporučená literatura / 182

Jmenný rejstřík / 194

Tabu padlo

Nedostatek kněží a obvinění ze zneužívání nutí Vatikán začít mluvit o celibátu.

Řím, 4. dubna 2014. Papež František poskytuje audienci biskupovi brazilské diecéze Xingu Erwinu Kräutlerovi.¹ Oba muži si navzájem políbí ruku a prsten, jak je v Jižní Americe při pozdravu zvykem. Atmosféra je víc než uvolněná a biskup informuje papeže o situaci původního obyvatelstva v Amazonii: devadesát procent křesťanských obcí jeho diecéze nemůže v neděli pravidelně slavit eucharistii, sedmdesát procent tak může dokonce činit jen třikrát do roka, protože prostě nejsou kněží. Poté Kräutler vypráví Františkovi o vysvěcení jedné kaple v odlehlé farnosti, kam sám jako biskup odcestoval. Když se otevřely dveře malého kostelíka, ocitl se Kräutler v šoku, protože tu chyběl oltář. Okamžitě upozornil na to, že slavnost eucharistie přece stojí v centru víry i katolického života v obci; na to mu představená obce odpověděla, že to ví samozřejmě taky. „Jenže my tu máme slavnost eucharistie dvakrát třikrát do roka ... takže žádný oltář nepotřebujeme.“² Pro těch několik případů se může dát dovnitř stůl.

Biskup a papež se shodnou na tom, že „se tu něco rozpadá“, že v oblasti Amazonie dochází k „fatálnímu odvykání eucharistii“.³ Jednatřicet kněží se nemůže na území větším než Spolková republika Německo starat o osm set křesťanských obcí. František a biskup zvažovali možnosti řešení. Kräutler připomíná návrh jihoafrického biskupa Fritze Lobingera, aby byly obce bez kněze v budoucnu vedeny kolektivně jakýmsi *teams of elders*, variantou rady starších, a tyto muže a ženy „pak rovněž vysvětit na kněze, aby mohli spolu se svou obcí také slavit eucharistii.“⁴ Řeč přijde i na téma *virī probati* – tedy ženaté muže, kteří se osvědčili v manželství i povolání a kteří by měli být vysvěceni na kněze. Audience končí slavnou papežovou větou, aby mu biskupské konference připravily „odvážné“ návrhy.⁵

Soukromá audience v této atmosféře a otevřený rozhovor o nedostatku kněží, celibátu a svěcení ženatých kněží a vdaných žen by za předchůdců papeže Františka byly sotva možné. Celibát byl považován za „zářící drahokam“ v koruně církve, jež principiálně nesměl být zpochybňován.⁶ Dobří katolíci se o něm nebavili. V debatě mezi pastýři a nejvyšším pastýřem beztoho nebyl tématem. Kdo se odvážil být jen promluvit o povinnosti kněžského celibátu, tomu bylo rychle upřeno právo na pravověrnost. To bylo téma pro kritické teology,⁷ pro „neoficiální církev“,⁸ pro kněze-odpadlíky, kteří se vzdali svého úřadu kvůli ženě,⁹ pro ženy kněží,¹⁰ pro děti kněží¹¹ a v neposlední řadě pro romány a filmy.¹²

Intimní vhledy do sexuálního života andělů v sutaně a s kolárkem jsou zárukou řvavých titulků nejen bulvárního tisku. Filmy a filmové série o kněžích, kteří se musejí rozhodnout mezi láskou k nějaké ženě a láskou k Bohu, se stávají výnosnými trháky. Katolická církev by tento

problém ráda zamlčela, faktem ale je, že svůj úřad kvůli nutnosti dodržovat celibát opustilo mnoho tisíc kněží po celém světě. Pokořujícím procesu zbavení kněžských povinností a převedení do laického stavu se přitom podrobí jen minimum z nich. Jenom tímto procesem, probíhajícím na úrovni diecéze a vedeném římskou Kongregací pro bohoslužbu a řád svátostí, jež nakonec předkládá papeži své doporučení oficiálního rozhodnutí, lze konstatovat neplatnost svěcení a kněz může být navrácen do laického stavu.¹³ Teprve poté je knězi – již coby laikovi – dovoleno uzavřít platný církevní sňatek.

Odhaduje se, že se od šedesátých let vzdalo na celém světě svého úřadu kvůli celibátu zhruba dvacet procent kněží. Jenom v Německu by to bylo, vycházíme-li z celkového počtu okolo 14 000 duchovních, několik tisíc. Oficiální čísla nejsou, což je příznačné, k dispozici.¹⁴ Počty kněžského dorostu již celá desetiletí masivně klesají, kněžské semináře doslova vymírají, řada diecézí nemá proto mnoho let vlastní kněžské svěcení. Studenti teologie uvádějí často jako důvod, proč nevstupují do kněžského semináře, právě celibát.¹⁵ Pastorační situace se mezitím drasticky zhoršila, stále více farností už nemá vlastního faráře. Těch několik málo zbývajících duchovních si stále častěji připadá jako „pastorační velkopodnikatelé, cestující se svátostmi a držitelé celibátu“.¹⁶ Místo aby přemýšleli o podmínkách přístupu k úřadu, hledají biskupové spásu ve stále větších duchovních jednotkách, pastoračních prostorech a katolických spolicích – nebo v kněžích z Indie, Polska a Afriky, kteří přicházejí z naprosto odlišného kulturního okruhu a jen zřídka dostatečně ovládají němčinu.

Jinak tomu bylo ještě na druhém vatikánském koncilu, který probíhal v letech 1962 až 1965.¹⁷ Tehdy se biskupové,

minimálně během neveřejných diskusí v příslušných komitích, zeširoka dohadovali o spojení celibátu s kněžským úřadem a uvažovali o flexibilnějším pojmání závazku celibátu. Když však poté chtěli pojednávat o celibátu na koncilním plénu samotném, zasáhl papež Pavel VI. a dal zřetelně najevo, že pokládá za nevhodné mluvit o něm veřejně.¹⁸ Tímto krokem papež znemožnil biskupům shromážděným na koncilu, aby o tématu rozhodovali, a toto rozhodnutí strhl na sebe. Rok a půl po konci koncilu prohlásil papež, odvolává se na jemu náležející učitelský úřad, zcela lapidárně, „že stávající závazek celibátu musí být také i nyní spojen s kněžským úřadem“.¹⁹

Němečtí biskupové se měli zcela držet tohoto předpisu. Typické je jejich chování během synody ve Würzburgu, která se konala jako „společná synoda biskupství Spolkové republiky Německo“ od roku 1971 do roku 1975 s cílem realizovat závěry druhého vatikánského koncilu. Poté, co došlo během katolického dne v Essenu roku 1968 k bouřlivým sporům mezi katolickými laiky a německými biskupy kvůli naléhavým a nezbytným reformám – šlo zejména o povolení antikoncepční pilulky, její regulaci a odstranění závazku celibátu –, chtěli biskupové na würzburšské synodě dostat všechno znova pevně pod kontrolu.²⁰

Když synoda připravovala závěr týkající se pastorační služby v obci, objevil se nepřeklenutelný rozpor mezi většinou synody a německými biskupy. Laikové argumentovali tím, že se katolická církev v Německu nachází, pokud jde o pastorační, v nouzové situaci, protože je příliš málo kněží a mnoho duchovních má „lidské problémy“ s celibátem. Požadovali proto svěcení *viri probati*. Německá biskupská konference nato povolila o zamýšleném závěru vůbec diskutovat jenom v „závislosti na tom, že bude otázka přístupu

ženatých mužů ke kněžství“ prozatím pomínuta.²¹ V závěrečném textu samém musela proto synoda vysvětlit, že na podkladě pokynu německých biskupů z 13. dubna nesmí „v této otázce přijmout žádné rozhodnutí“. Zcela obecně se tam proto mluvilo o přezkoumání nových přístupů ke kněžství a zazněla formulace: „Obecně se proto uznává, že si výjimečné a nouzové pastorační situace mohou žádat svěcení mužů, kteří se osvědčili v manželství a povolání.“²²

A tak němečtí biskupové úspěšně nasadili náhubek, předepsaný Pavlem VI., také laikům. Ani na velkých sebezprezentacích německého laického katolicismu, na katolických dnech, se už po würzburgské synodě téma prakticky neobjevilo. Pokud vůbec přišlo na přetřes, pak spíše během „katolického dne zesoda“.²³

Jenže celibát nebyl tématem pouze v Německu. Na skoro všech národních synodách po druhém vatikánském koncilu bylo slyšet hlasy požadující svěcení ženatých mužů na kněze, od Jižní Ameriky přes Švýcarsko a Rakousko až po Nizozemsko.²⁴ Na rozdíl od Německa se nizozemští kardinálové důrazně vyslovili pro to, aby byli „ženatí muži připuštěni ke kněžskému úřadu a kněží, kteří byli vyloučeni kvůli sňatku, byli znova navraceni svému úřadu“.²⁵ Řím reagoval ostře, nizozemské biskupy usadil, krok za krokem vyměnil celý episkopát země a nahradil ho zastánci celibátu. Strategie Říma nakonec vyšla.

Převažující většina biskupů se totiž v následujících desetiletích držela kurií předepsané linie, jak dokládá množství pastýřských listů, prohlášení a rozhovorů.²⁶ Podpory se jim dostávalo především od Jana Pavla II., jenž opakovaně podtrhoval, že církve bude trvat na „drahokamu“ celibátu, a všechny námitky proti svobodnému stavu kněží odmítal jednoduše s argumentem, že jsou „cizí evangeliu, tradici

i učení církve“.²⁷ Objevily se jen osamocené výjimky jako např. rottenburský biskup Georg Moser, jenž připustil vótum své diecézní synody z let 1985/86, v němž byl vznesen požadavek k Německé biskupské konferenci, „aby znova promyslela kněžské svěcení mužů osvědčivších se v manželství a povolání a podnikla nezbytné kroky“.²⁸

Padesát let bylo téma zrušení příkazu celibátu a alternativních přístupů ke kněžství přinejmenším pro hierarchii katolické církve tabu. Podíváme-li se přece jen na několik náhodně zvolených vyjádření vrchních katolických pastýřů z října 2018, jako bychom se ocitli v alternativním filmu: kardinál státní sekretář Pietro Parolin, druhý muž ve Vatikánu, vysvětluje v rozhovoru z 2. října 2018, že „celibát kněží ... lze docela dobře zpochybnit“. Parolin zdůraznil, že církevní učení není monolit, nýbrž „živoucí organismus, který roste a vyvíjí se“. Už v roce 2013 potvrdil, že celibát nepředstavuje „žádné dogma“, nýbrž „tradicí církve“, přičemž je diskuse o něm veskrze možná.²⁹ Předseda Německé biskupské konference kardinál Reinhard Marx žádal 5. října 2018 v Římě u příležitosti zahájení magisterského studijního programu *Safeguarding of Minors*, aby se o celibátu vedla otevřená debata. Arcibiskup mnichovský a freisingký uvedl skandál se zneužíváním jako příčinu toho, že se církev musí v poctivé diskusi postavit mnoha otázkám, k nimž patří „zneužívání moci a klerikalismus, sexualita a sexuální morálka, celibát i výchova kněží“.³⁰ Arcibiskup bamberský Ludwig Schick uvedl 8. října 2018, že je možné uvažovat o dispenzi od celibátu; osvědčení muži by mohli být tímto způsobem zbaveni překážky manželství, jež stojí v cestě svěcení.³¹ A dokonce apoštolský nuncius v Německu, arcibiskup Nikola Eterović, prohlásil v jednom interview pro *Herder Korrespondenz*: „Celibát není tabu.“ On osobně

je sice proti odstranění celibátu, ale „v této otázce“ neexistuje „žádné jednoznačné řešení. Musíme prostě diskutovat o tom, co je pro církev nejlepší.“³²

Pokud jde o důvody, proč by se tak najednou mělo diskutovat o tomto tématu, můžeme na základě vyjádření kardinálů a biskupů uvést konkrétně především tři motivy: nutnost vyrovnat se se skandály vyvolanými sexuálním zneužíváním, potřebu odstranit prudce narůstající nedostatek kněží a zmírnit systémovou a strukturální krizi katolické církve.

Výzvy papeže Františka k odvážným návrhům se chopili alespoň latinskoameričtí biskupové z oblasti Amazonie. V Římě půjde na podzim roku 2019 na biskupské synodě s názvem „Amazonie – nové cesty pro církev a komplexní ekologii“ rovněž o katastrofální nedostatek kněží na severu Brazílie. Biskupové by měli navrhnout kněžské svěcení minimálně ženatých mužů. Bude-li se debatovat také o připuštění žen k církevním úřadům, není zřejmé.³³

Tabu padlo. V katolické církvi se má opět otevřeně a bez předsudků debatovat o svobodném stavu kněží i o odstranění závazku celibátu – a sice v celé církvi počínaje papežem přes kardinály, biskupy, teoložky i teology až po věřící. V tomto smyslu je třeba následujícím tezím z církevních dějin rozumět jako příspěvku vyzývajícímu k poctivé diskusi ve smyslu „platonsko-aristotelské a scholastické praxe argumentace“, podle níž „je nějaké mínění označeno jako ‚teze‘ pouze tehdy, je-li zastáváno někým, kdo je připraven je racionálně obhájit“.³⁴

Petrova tchyně

**Celibát nelze odůvodnit
odkazem na Bibli, protože
v Novém zákoně samozřejmě
existují ženatí biskupové,
kněží i jáhni.**

V letech 1878 až 1880 proběhl bouřivý spor mezi innsbruckým orientalistou Gustavem Bickellem a tübigenským církevním historikem Franzem Xaverem Funkem. Oč v této razantní vědecké výměně šlo, ukazují názvy tehdejších příspěvků: Gustav Bickell, *Der Cölibat eine apostolische Anordnung* (Celibát je apoštolským nařízením, 1878) – Franz Xaver Funk, *Der Cölibat keine apostolische Anordnung* (Celibát není apoštolským nařízením, 1879) – Gustav Bickell, *Der Cölibat dennoch eine apostolische Anordnung* (A přece je celibát apoštolským nařízením, 1879) – Franz Xaver Funk, *Der Cölibat noch lange keine apostolische Anordnung* (Celibát ani zdaleka není apoštolským nařízením, 1880).¹

Gustav Bickell se snažil s velkým vynaložením sil dokázat, že povinnost kleriků dodržovat celibát není žádným výmyslem papežů nebo synod čtvrtého století, nýbrž že se opírá o odpovídající praxi apoštolů a jejich následovníků.

Poté co Ježíš povolal Petra, o jehož tchyni referuje Nový zákon,² a ostatní apoštoly, všichni opustili ženu a děti, aby se mohli zcela věnovat následování Krista a zvěstování evangelia o království Božím. Bickell se opírá o svědectví Písma svatého a o apoštolskou ústní tradici.

Franz Xaver Funk došel po pečlivé analýze svědectví prvních tří století, která zcela samozřejmě hovoří o ženatých biskupech, kněžích a jáhnech, k naprosto protikladnému závěru. „Důvěřivost, s níž Bickell pokládá svou tezi za dokázanou“, je „v naprostém protikladu k důkladnosti jeho práce s důkazy“.³ Celibát „jakožto závazné nařízení nepochází od apoštolů, naopak se v západní církvi objevuje teprve v průběhu čtvrtého století, zatímco východní církve ho od této doby postupně neopouštěla, nýbrž setrvala rozhodně u původního stavu“.⁴ Podle Funka vycházela Bickellova argumentace ze zásady, pro církevního historika nepřijatelné, že nemůže existovat (historicky) něco, co existovat nesmí (dogmaticky).

Oba učenci vedli spor tak ostře, že se nevyhnuli ani osobním urážkám. Vždyť šlo o rozhodující otázku po původu závaznosti celibátu v katolické církvi i o jeho zdůvodnění.

Neboť pokud skutečně celibát vychází – jak argumentují zastánci „teze kontinuity“ – z pokynu samotného Ježíše Krista nebo z životní praxe či z příkazu apoštolů, pak by se tato životní forma objevila již u představených prvních křesťanských obcí. Celibát by tak byl neopomenutelnou podmínkou pro převzetí církevního úřadu, a tudíž neměnitelný.

Jestliže by však – tak argumentují zastánci „teze diskontinuity“ – celibát byl jenom disciplinárním předpisem, který se objevil teprve v průběhu církevních dějin, pak nepatří k podstatě kněžství, není žádnou nutnou podmínkou výkonu církevního úřadu a může být kdykoliv změněn.

Na první pohled by mohlo budit údiv, proč v této souvislosti hraje takovou roli otázka kontinuity či diskontinuity. Problém tkví v tom, že pro učení církve existují pouze dva prameny poznání: Písmo svaté a apoštolská tradice. První má písemnou podobu, druhý byl původně předáván ústně a teprve později se zaznamenal v psaných svědectvích. Tridentýský koncil v šestnáctém století stanovil, že jen to, co je nepřerušeně doloženo v Písmu a tradici, co se vztahuje k Ježíši Kristu a apoštolům, může být neměnnou pravdou víry. Vše ostatní oproti tomu nepatří k podstatě křesťanské víry, nýbrž představuje dobově podmíněný jev, který někdy vznikl a který lze kdykoliv změnit nebo odstranit.⁵

Že Ježíš Kristus slavil se svými učedníky poslední večeři a že si ho křesťanské obce od samého počátku pravidelně tímto pokrmem připomínaly, stojí mimo veškerou pochybnost. Písmo i tradice to jednoznačně dosvědčují.⁶ Proto patří slavnost eucharistie nezpochybnitelně k podstatě křesťanství. Avšak předpis, podle kterého je třeba se před přijímáním postit a minimálně šest hodin před ním nepřijímat vůbec žádnou potravu, vznikl teprve v průběhu středověku.⁷ Tento předpis platil po mnoho století; ještě v církevním právu z roku 1917 bylo přísně zapovězeno jíst od půlnoci do přijímání. Teprve v souvislosti s liturgickou reformou druhého vatikánského koncilu je příkaz postu fakticky odstraněn tím, že je redukován na hodinu před přijímáním eucharistie. To umožnila skutečnost, že neexistovala žádná odpovídající nepřerušovaná praxe od Ježíše a apoštolů až do dvacátého století.

Kdyby se tedy podařilo dokázat nepřerušovanou kontinuitu celibátu od časů Ježíše Krista, resp. apoštolů až do dnešních dob, pak by byl jakožto apoštolský příkaz nezměnitelný a veškerá argumentace ve prospěch zrušení závazku

celibátu by od samého počátku ztratila půdu pod nohama. Avšak pokud by bylo možno dokázat opak nebo dokonce doložit, že sám Ježíš byl ženatý – a takové pokusy se dnes opět objevují –, potom by se tu vynořil silný argument ve prospěch ženatých kleriků.⁸ Podle mínění mnoha exegetů byl svobodný stav každopádně „v židovství novozákonní doby... naprosto nemyslitelný“.⁹

S ohledem na význam této otázky nijak neudivuje, že tento spor od kontroverze mezi Bickellem a Funkem nikdy zcela neutichl.¹⁰ Po více než sto letech se znova explicitně rozhořel. Křesťanský archeolog Stefan Heid v roce 1997 publikoval monografii o celibátu v rané církvi, v níž jasně formuluje svůj cíl: „Předkládaná studie se snaží dokázat, že ve skutečnosti existovala v rané církvi povinnost úplné pohlavní zdrženlivosti, která platila pro všechny vyšší kleriky. Pokud se ukáže správnost této teze, pak musíme vidět dnešní celibát v historické kontinuitě původní disciplíny příkazující klerikům zdrženlivost: bez zásadní povinnosti příkazující zdrženlivost v rané církvi by dnes neexistovala povinnost římských kněží zachovávat svobodný stav.“¹¹ Nejde tedy o nic menšího než o historický důkaz zásadní povinnosti všech kleriků dodržovat sexuální zdrženlivost od počátků církevních dějin – jak ve své recenzi Heidova díla trefně konstatuje historik církevního dogmatu Hermann Josef Sieben: „Kdo chce totiž odvodit tento historický původ nikoli pouze spekulativně, nýbrž historicky přesvědčivě, je nucen předložit důkazy i z doby před polovinou čtvrtého století.“¹²

Teologové, kteří stejně jako Stefan Heid chtějí doložit historickou kontinuitu celibátu pro první křesťanská století, často začínají zákonnými určeními kněžské zdrženlivosti, jež vydala například synoda v Elviře okolo roku 306 nebo